

CONFLICT OF LAW RULES REGULATING PROPERTY RIGHTS AND OBLIGATIONS OF THE SPOUSES

Iskandarova Feruza Ibrokhim qizi

1st year master's student of the full-time department of the Faculty of
International Business Law, University of World Economy and Diplomacy

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5078502>

ARTICLE INFO

Received: 20th June 2021
Accepted: 25th June 2021
Online: 30th June 2021

KEY WORDS

property rights and obligations, applicable law, national legislation, conflict of laws rules, Hague Conventions, legal regime

ABSTRACT

This article deals with issues related to the property rights and obligations of spouses, in particular, the applicable law on the property of spouses. At the same time, the conflict of laws rules established by the national legislation of different countries were studied. The content of the Hague Conventions regulating property relations between spouses is also disclosed. In addition, the article discusses in detail the legal regimes applied to property.

ER-XOTINNING MULKIY HUQUQ VA MAJBURIYATLARINI TARTIBGA SOLUVCHI KOLLIZION NORMALAR

Iskandarova Feruza Ibroxim qizi

«Xalqaro biznes huquqi» fakulteti kunduzgi ta'lim 1-kurs magistranti
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-iyun 2021
Ma'ullandi: 25-iyun 2021
Chop etildi: 30-iyun 2021

KALIT SO'ZLAR

mulkiy huquq va majburiyatlar, qo'llaniladigan huquq, milliy qonunchilik, kollizion normalar, Gaaga konvensiyalari, huquqiy rejim

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada er-xotinning mulkiy huquq va majburiyatlari bilan bog'liq masalalar, xususan, er-xotin mol-mulkiga nisbatan qo'llaniladigan huquq ko'rib chiqilgan. Bunda turli mamlakatlarning milliy qonunchiligida belgilangan kollizion normalar o'rganib chiqilgan. Shuningdek, turmush o'rtoqlar o'rtasidagi mulkiy huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi Gaaga konvensiyalari mazmuni ochib berilgan. Bundan tashqari, maqolada mol-mulkka nisbatan qo'llaniladigan huquqiy rejimlar keng yoritilgan.

Keyingi yillarda turli millatlarga ega bo'lgan shaxslarning turmush qurishi va ular ishtirokidagi oilaviy munosabatlarni huquqiy tartibga solish masalalari alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki aholi ko'chishining o'ta kuchayib ketganligi, shu jumladan bir mamlakat fuqarolarining u yoki bu

mamlakatdan o'zga hamda chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning bu mamlakatga erkin kirib kelishi, chet el fuqarolari o'rtasidagi amaliy va shaxsiy aloqalarning kuchayib borayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz.

Chet el fuqarolari bilan nikoh tuzishlari sonining sezilarli darajada oshganligi, bitta oila a'zolarining turli davlatlar fuqarolari bo'lishi hollarining ko'payganligi yuqorida sanab o'tilgan holatlarning oqibatidir. Bunda xorijiy (xalqaro) element ishtirokidagi xilma-xil munosabatlar, xususan er-xotin o'rtasidagi mulkiy munosabatlarda tafovutlar yuzaga keladi. Ushbu muammolarni o'rganish ilmiy va amaliy nuqtai nazardan dolzarb hisoblanadi.

Ko'pgina davlatlarda er-xotininga tegishli mol-mulkka nisbatan munosabatlarning o'ziga xosligi odatda "er-xotin mol-mulkinging huquqiy rejimi" (matrimonial property regimes) toifasi orqali tartibga solinadi. Biroq, qonunchilikda tegishli huquqiy me'yorlarga ega bo'lishiga qaramasdan, ayrim huquqiy tizimlarda bu atama ma'lum emas. Ko'pgina mamlakatlarning qonunchiligi er-xotinlar uchun mulkiy rejimning ikki turini belgilaydi: qonuniy va shartnomaviy.

Qonuniy tartibga solish (er-xotin mol-mulkinging qonuniy rejimi) – bu er-xotinning mulkiy munosabatlarini tartibga solishning huquqiy vositasi bo'lib, unda asosiy ahamiyatga ega bo'lgan qonunchilik normalari, davlat hokimiyati hujjatlari, mulkiy sohada er-xotinning xatti-harakatlarining umumiy qoidalarini belgilovchi sud amaliyoti (sud pretsedenti) tomonidan ishlab chiqilgan qoidalarini belgilaydi.

Er-xotinning mol-mulkiga oid shartnomaviy rejimning mohiyati nikoh shartnomasini tuzish bilan bog'liq hisoblanadi. Nikoh shartnomasining ikkita modeli mavjud: Amerika modeli va Yevropa modeli. Birinchi holatda, shartnoma predmeti er-xotinning ham mulkiy, ham shaxsiy nomulkiy munosabatlari bo'lishi mumkin. Ikkinchisida faqat mulkiy munosabatlar shartnoma predmeti hisoblanadi.

Xorijiy mamlakatlarda bugungi kunda er-xotin mol-mulkinging qonuniy rejimining uchta asosiy turi mavjud:

- 1) nikoh mulkinging umumiyliги (Fransiya, Ispaniya, Niderlandiya);
- 2) er-xotinning alohida mulki (Buyuk Britaniya, Germaniya, Avstriya, Gretsiya);
- 3) shartli "kechiktirilgan" umumiy rejim (Daniya, Shvetsiya, Norvegiya, Finlyandiya) [8, 77 b].

AQSh qonunchiligi er-xotinning mulkiy munosabatlarini boshqacha tartibga soladi. Umumiy huquq me'yorlari bo'yicha tuzilgan nikohlarda barcha mulk erga tegishlidir. Qonunga binoan tuzilgan nikohda mulkning qonuniy va shartnomaviy rejimi amal qiladi. Mulkning qonuniy rejimi ikkita modelga ega:

1) er-xotinning har birining alohida mol-mulki va umumiy birgalikdagi mulkdagi mol-mulk;

2) er-xotinning umumiy mulki rejimi – er-xotinning nikohgacha bo'lgan va nikoh paytida olgan barcha mol-mulkleri, shu jumladan meros va hadya ham umumiy birgalikdagi mulkdir. U meros qilib olinmaydi, lekin omon qolgan er yoki xotinning to'liq egaligiga o'tadi.

Er-xotinning mulkiy huquq va majburiyatlariga nisbatan qo'llaniluvchi huquq haqida to'xtaladigan bo'lsak, u turli davlatlarda turlicha tartibga solinadi. Er-xotinning mulkiy munosabatlariga nisbatan qo'llaniladigan huquqni belgilashda turli davlatlarda qo'llaniladigan kollizion me'yorlar, masalan: er-xotinning umumiy fuqaroligi yoki erining fuqaroligi bo'lgan davlatning huquqi; birgalikda yashash joyi davlatining huquqi; mol-mulk joylashgan davlat huquqi; er-xotinning kelishuvi bo'yicha tanlangan davlat huquqi bo'lishi mumkin.

Makedoniyaning "Xalqaro xususiy huquq tog'risida"gi qonunining 42-moddasiga asosan qonunga asoslangan er-xotinning mulkiy munosabatlari ular fuqarosi bo'lgan davlat huquqi bilan belgilanadi. Agar er-xotin turli davlatlarning fuqarolari bo'lsa, ularning birgalikdagi yashash joylari bo'lgan davlatning huquqi qo'llaniladi. Agar er-xotin o'sha davlatda umumiy fuqarolikka va yashash joyiga ega bo'lmasalar, ularning oxirgi umumiy yashash joylari bo'lgan davlatning huquqi vakolatli hisoblanadi. Agar vakolatli qonunni aniqlash mumkin bo'lmasa, davlatning sud qonuni qo'llaniladi [1].

Shvetsariyada er-xotin o'rtasidagi mulkiy munosabatlar rejimi ular tomonidan tanlangan qonun bilan belgilanadi. Bunda, er-xotin o'zlari yashash joyiga ega bo'lgan yoki nikohdan keyin yashash joyiga ega bo'lgan davlat qonunini yoki ulardan birining

fuqaroligi bo'lgan davlatning qonunini tanlashlari mumkin [9, 352 b].

Belgiyada nikoh shartnomasi tuzgan er-xotinlarga qo'llaniladigan huquqni tanlash imkoniyati beriladi. Ular quyidagilarni tashkil etadi:

– ular birinchi marta nikoh tuzganlaridan keyin birgalikda yashashni boshlagan davlatning huquqi;

– er-xotinlardan biri doimiy yashagan davlatning huquqi;

– er-xotinning biri fuqarosi bo'lgan davlatning huquqi [2].

1995-yil 1-sentyabrda Italiyada 218-sonli "Italiyaning xalqaro xususiy huquq tizimini isloh qilish to'g'risida"gi qonuni kuchga kirdi. Uning IV bobi "Oilaviy munosabatlar" deb ataladi. Ushbu bobning 30-moddasida aralash nikohdagi er-xotin o'rtasidagi mulkiy munosabatlar quyidagicha belgilanadi: "Er-xotin o'rtasidagi mulkiy munosabatlar ular o'rtasidagi shaxsiy munosabatlarga taalluqli qonun yoki ularning kamida bittasi fuqaro bo'lgan mamlakat qonuni yoki ulardan biri yashagan mamlakat qonuni bilan tartibga solinadi". Er-xotin o'rtasidagi huquqni qo'llash to'g'risidagi bitim, agar u er-xotin tomonidan tanlangan huquqqa yoki shartnoma tuzilgan davlat huquqiga muvofiq bo'lsa, amal qiladi [3].

"Xalqaro xususiy huquq to'g'risida"gi Ukraina qonunining 61-moddasiga muvofiq, er-xotinning mulkiy huquq va majburiyatlari er-xotindan birining shaxsiy qonuni yoki ulardan biri odatiy yashash joyiga ega bo'lgan davlatning qonuni yoki ko'chmas mulkka nisbatan ushbu mulk joylashgan davlat qonuni tanlash orqali tartibga solinishi mumkin. Er-xotindan birining shaxsiy qonuni yoki odatdagi yashash joyining o'zgarishi, agar turmush o'rtoqlar tomonidan yozma ravishda boshqacha tartib belgilanmagan bo'lsa, nikoh tuzilgan paytdan boshlab huquqiy munosabatlarga nisbatan qo'llaniladi. Er-xotin tomonidan huquq tanlanmagan bo'lsa, nikohning mulkiy oqibatlar er-xotinning umumiy shaxsiy qonuni bilan belgilanadi va u mavjud bo'lmagan taqdirda – er-xotinning oxirgi umumiy yashash joyi bo'lgan davlat

huquqi, agar er-xotinning kamida bittasi bu davlatda yashash joyiga ega bo'lsa qo'llaniladi. Agar bunday holat mavjud bo'lmasa, er-xotinning mulkiy huquq va majburiyatlari har ikkalasi eng uzviy aloqada bo'lgan davlatning huquqi bilan belgilanadi [4].

1896-yilgi Germaniya fuqarolik tuzuklariga Kirish qonunining 15-moddasiga asosan er-xotinning mulkiy munosabatlariga nisbatan quyidagilar qo'llaniladi:

– er-xotindan birining fuqaroligi bo'lgan davlat huquqi bilan cheklangan tomonlarning erk muxtoriyati; er-xotindan birining yashash joyi davlati huquqi; ko'chmas mulkka nisbatan – u joylashgan davlatning huquqi;

– nikohning umumiy oqibatlariga qo'llaniladigan biriktirma formulalar [5].

Hozirgi kunda xalqaro xususiy huquq bo'yicha er-xotinning mulkiy huquq va majburiyatlariga tegishli munosabatlarning universal kodifikatsiyasi Gaaga konferensiyasi doirasida amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda ushbu munosabatlarni tartibga soluvchi ikkita Konvensiya mavjud. Ulardan biri 1905-yilda qabul qilingan "Er-xotinning huquq va majburiyatlari, shuningdek, ularning mol-mulki oid nikoh oqibatlar uchun qo'llaniladigan huquq to'g'risida"gi Gaaga konvensiyasi (Italiya, Portugaliya va Ruminiya uchun kuchga ega) hisoblanadi. Ushbu konvensiyaning 1-moddasi er-xotinning shaxsiy huquq va majburiyatlariga nisbatan kollizion bog'lovchi sifatida umumiy fuqarolikka ega bo'lgan davlat huquqini belgilaydi.

2-modda er-xotinning mulkiy munosabatlariga nisbatan qo'llaniladigan huquqni o'z ichiga oladi (ko'char va ko'chmas mulk haqida gap ketmoqda): umumiy bog'lovchi – erk muxtoriyatining cheksizligi bilan belgilansa, subsidiar bog'lovchi – nikoh paytida erining fuqaroligi bo'lgan davlat qonuni bilan belgilanadi. Turmush o'rtog'ining yoki er-xotin tomonidan fuqarolikni o'zgartirish ularning mol-mulki rejimini o'zgartirishga olib kelmaydi [6].

1905-yilgi Konvensiyada belgilangan eskirgan yondashuvlar er-xotin munosabatlarini tartibga soluvchi yangi konvensiyani ishlab chiqish uchun muhim

omil bo'lgan. "Er-xotinning mol-mulki rejimlariga nisbatan qo'llaniladigan huquq to'g'risida"gi 1978-yilgi Gaaga konvensiyasi (Lyuksemburg, Gollandiya, Fransiya tomonidan ratifikatsiya qilingan, Avstriya va Portugaliya tomonidan imzolangan) er-xotin o'rtasidagi aliment majburiyatlariga; tirik qolgan turmush o'rtoqlarning meros huquqlariga; turmush o'rtoqlarning huquqiy layoqatiga tatbiq etilmaydi (1-modda).

Konvensiya universal hisoblanadi. Chunki konvensiyaning 2-moddasiga muvofiq er-xotinning fuqaroligi yoki yashash joyi yoki qo'llaniladigan huquq Ahdlashuvchi davlatlarning huquqi bo'lmasa ham ushbu konvensiya qo'llaniladi. Konvensiyaning 3-moddasiga muvofiq er-xotinning mol-mulki rejimiga cheklangan erk muxtoriyati tamoyili qo'llaniladi. Er-xotin qo'llaniladigan davlat huquqi sifatida:

- qo'llaniladigan huquqni aniqlash vaqtida er-xotindan birining fuqaroligi;
- qo'llaniladigan huquqni aniqlash vaqtida er-xotindan birining yashash joyi;
- er-xotindan biri nikohdan keyin yangi odatiy yashash joyi;
- ko'chmas mulkka nisbatan mulkning joylashgan joyini tanlashlari mumkin.

Konvensiyaning 4-moddasiga ko'ra, agar er-xotin nikohdan oldin qo'llaniladigan huquqni aniqlamagan bo'lsalar, ularning mol-mulki rejimi har ikkalasining nikohdan keyin birinchi odatiy yashash joyini olgan davlatning qonuni bilan tartibga solinadi. Shu bilan birga, Konvensiya er-xotinning umumiy fuqaroligi bo'lgan davlatning qonuni qo'llaniladigan holatlarni sanab o'tadi (masalan, er-xotin xuddi o'sha davlatda nikoh qurgandan keyin birinchi odatiy yashash joyini olmaganlarida). Agar er-xotin odatiy yashash joyi va fuqarolikka ega bo'lmasalar, ularning mol-mulki rejimi eng uzviy aloqa tamoyili bilan tartibga solinadi.

Konvensiyaning 6-moddasiga muvofiq, nikoh paytida er-xotin mulkiy rejimga nisbatan ilgari qo'llanilganidan boshqa huquqni qo'llashlari mumkin. Bunda davlat huquqiga muvofiq cheklovlar mavjud. Jumladan:

- shunday qarorga kelganda, er-xotindan biri mazkur davlat fuqarosi bo'lishi;
- shunday qarorga kelganda, er-xotindan biri odatiy yashash joyiga ega bo'lishi;
- ko'chmas mulkka nisbatan esa mulkning joylashgan joyi amal qiladi.

Ushbu Konvensiya bo'yicha qo'llaniladigan huquq, er-xotinning fuqaroligi yoki odatiy yashash joyi o'zgargan taqdirda ham, boshqa qo'llaniladigan huquqni tanlagunlariga qadar amal qiladi.

Shu bilan birga, Konvensiya ba'zi hollarda er-xotinning odatdagi yashash joylari o'zgarganda (masalan, er-xotinlar yangi davlatda 10 yildan ortiq yashaganlarida) amaldagi qonunchilikni avtomatik ravishda o'zgartirishga imkon beradi [7].

Ushbu Konvensiya tomonidan belgilangan huquqning qo'llanilishi, agar u davlatning ommaviy tartibiga mos kelmasa, rad etilishi mumkin (14-modda).

Ko'rinib turibdiki, 1978-yilgi konvensiya xalqaro oila huquqi rivojlanishining asosiy tendensiyalariga mos keladigan puxta o'ylangan nizolarni tartibga solishni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, er-xotinning mulkiy huquq va majburiyatlarini tartibga soluvchi kollizion normalar turli davlatlarning milliy huquqiy tizimlarida o'ziga xos xususiyatga ega. Ushbu munosabatni huquqiy tartibga solish jihatlarining murakkabligi va xilma-xilligining, ham milliy ham xalqaro miqyosda dolzarb masala ekanligining guvohi bo'lib turibmiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Закон о Международном частном праве: Закон Македонии от 12 июля 2007 г. – Режим доступа:
<https://pravo.hse.ru/data/2015/10/22/1079348831/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%>

B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F%202007%20%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf

2. О Кодексе международного частного права. Закон Бельгии от 16 июля 2004 г. – Режим доступа: <http://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041801>
3. Реформа итальянской системы международного частного права: Закон Италии от 31 мая 1995 г. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040701>
4. О международном частном праве: Закон Украины, 23 июня 2005 г., № 2709- IV: с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.10.2019 г. – Режим доступа: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30573039#pos=0;0
5. Вводный закон к Германскому гражданскому уложению: 18.08.1896 г. [Электронный ресурс] // Cisg library. URL: http://www.cisg.ru/content/download/ipr_de.pdf
6. Convencion concernant les conflits derelatifs aux effets du mariage sur les droits et les devoir des époux dans leurs rapports personnels et sur les biens des époux [Ressource électronique] : [Fait à La Haye 17.07.1905] / Conférence de la Haye de Droit International Privé. URL: http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=17
7. Convention on the law applicable to matrimonial property regimes [Electronic resource] : [Done at The Hague 14.03.1978] / Hague Conference on Private International Law. URL: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=87
8. Ерохина Е. В. Европейское семейное право: учебник / Оренбургский гос. ун.-т. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2016. – 77 с.
9. Лалетина, А. С. Отдельные виды обязательств в международном частном праве: монография / А. С. Лалетина, Н. В. Власова, Н. Г. Доронина и др.; отв. ред. Н. Г. Доронина, И. О. Хлестова. – М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ, ИНФРА-М, 2014.